

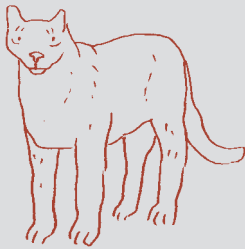

Goudkat

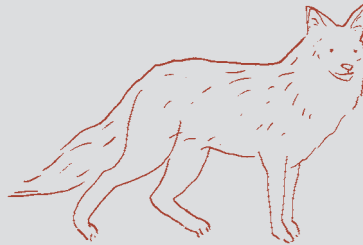

Beermantel

10 – 15 mei 1940

Poema

Prairiewolf

Jaguar

VRIJDAG 10 MEI 1940

Er wordt wel gezegd dat de oorlog voor Nederland als een donderslag bij heldere hemel kwam. Dat we dachten dat Duitsland ons met rust zou laten, net als in de Eerste Wereldoorlog.

Dat is niet waar.

De mensen hadden gezien wat Hitler in Polen had aangericht. Ze hadden gehoord over de Duitse inval in Denemarken en Noorwegen begin april, nog maar een paar weken eerder. De Nederlanders waren niet gek, ze wisten dat ons land het volgende op Hitlers lijstje kon zijn. Het leger stond al maanden paraat. Alleen had niemand gerekend op een aanval vanuit de lucht. De mensen dachten dat de Duitsers over land de grens over zouden trekken. Ze hielden wel rekening met gedropte parachutisten, maar niet met een serieuze luchtlandingsoperatie. De vliegtuigen die in de vroege ochtend van 10 mei boven het land verschenen kwamen als een volslagen verrassing.

A-Tag, X-Zeit, dat was Duitse codetaal voor het moment dat de aanval op Nederland zou beginnen. Datum: vrijdag 10 mei, tijdstip: 3.55 uur. Terwijl Nederland sliep, schrok Rotterdam wakker van het geronk van vliegtuigen. In pyjama renden de mensen de straat op. Ze klommen op de daken van hun huizen en tuurden naar de hemel die in het oosten al roze begon te kleuren. Duitse bommenwerpers vlogen laag over de stad. Al snel volgde het gedreun van inslaande bommen: vliegveld Waalhaven werd gebombardeerd. Nooit eerder had nieuws zich zo snel verspreid: 'Rotterdam is aangevallen, we zijn in oorlog!' Duitse troepen waren het land op verschillende plekken binnengevallen, en een van die plekken was Rotterdam. Maar wat dat nu betekende, oorlog, daar konden de meeste mensen zich niets bij voorstellen. Al meer dan honderdvijftig jaar was het vrede in Nederland. Vaders, moeders, opa's, oma's, niemand was zo oud dat-ie een oorlog had meegemaakt. Niemand wist dus wat de regels waren als er bommen op je stad vielen. Toen er een uur later watervliegtuigjes op

de Maas landden en Duitse militairen in rubberbootjes naar de kant peddelden, stonden behulpzame Rotterdammers op de kade om hun geweren aan te pakken. En toen er later op de dag werd gevochten op straat werden de Nederlandse militairen vanuit portieken aangemoedigd door nieuwsgierige toeschouwers. 'Oorlogje kijken' noemden de mensen het, en elke keer als er een Duitser werd neergeschoten klonk er gejuich. Alsof het om een voetbalwedstrijd Nederland-Duitsland ging in plaats van een echte oorlog.

Pas toen de mensen ontdekten dat de bruggen over de Maas door de Duitsers waren bezet en er niemand meer van Rotterdam-Zuid naar Rotterdam-Noord kon, pas toen er 's avonds bommen op woonwijken vielen en er op verschillende plekken felle branden ontstonden, pas toen de beschietingen maar doorgingen en de Engelsen zich er met hún bommen mee begonnen te bemoeien om de Duitsers tegen te werken, tóén pas drong het tot de Rotterdammers door dat oorlog geen spelletje was.

ONDERTUSSEN IN DE DIERENTUIN

In de diertuin hadden ze ook gemerkt dat de bruggen door de Duitsers waren bezet. Een paar oppassers verschenen die eerste oorlogsdag niet op hun werk. Ze woonden aan de overkant van de Maas en konden de diertuin niet bereiken. Andere oppassers waren opgeroepen om te vechten. Het clubje dat over was zat die ochtend bij elkaar. De bommen op het vliegveld in Rotterdam-Zuid waren slecht nieuws. Ze betekenden dat de Duitsers het verkeer rond de stad probeerden plat te leggen. De kans was groot dat hierna de stations aan de beurt waren. En de diertuin lag naast een station.

Voor de dieren betekende zo'n aanval een direct gevaar. Maar wat konden de oppassers doen? Die dag was het precies een jaar geleden dat was begonnen met de bouw van de nieuwe diertuin. Maar die was nog niet klaar. Er was geen plek waar de dieren naartoe konden. De directeur besloot toen dat er 's nachts extra zou worden gepatrouilleerd. Zo zouden ze er snel bij zijn als er brand uitbrak door bommen of beschietingen. En verder ging iedereen die dag maar gewoon aan het werk.

In de diertuin werden ondertussen zo'n twintig Nederlandse militairen ondergebracht die het station en de omgeving moesten bewaken. Ze verzamelden het sloopmateriaal dat overal in de diertuin lag opgestapeld. Daarmee bouwden ze barricades in

de straten rond het station. Wie die nacht geen wachtliep, sliep in het leegstaande huis van de directeur. Daar was voor de militairen op de grond een bed van stro gemaakt.

Voor de avond viel maakte de directeur met de militairen en oppassers twee afspraken. 1) De militairen zouden 's nachts voorzichtig zijn met schieten zodat ze niet per ongeluk een wachtlopende oppasser zouden raken. En 2) de oppassers zouden tijdens hun rondgang af en toe met een stok op de grond slaan. Zo wisten de militairen dat ze eraan kwamen en zouden ze hen niet per ongeluk aanzien voor Duitse soldaten. Zelf had de directeur besloten die nacht ook in de dierentuin te blijven om een oogje in het zeil te houden.

Sultan en de anderen

Met z'n drieën liepen de directeur en twee oppassers die nacht door de donkere dieren-tuin. Ze keken naar de opflakkerende vlammen in de stad. Ze controleerden of de dieren rustig waren. Af en toe sloeg een van hen met een stok op de grond.

Midden in de nacht kwam er een Duits vliegtuig laag over de diertuin gevlogen en verdween in de richting van het station.

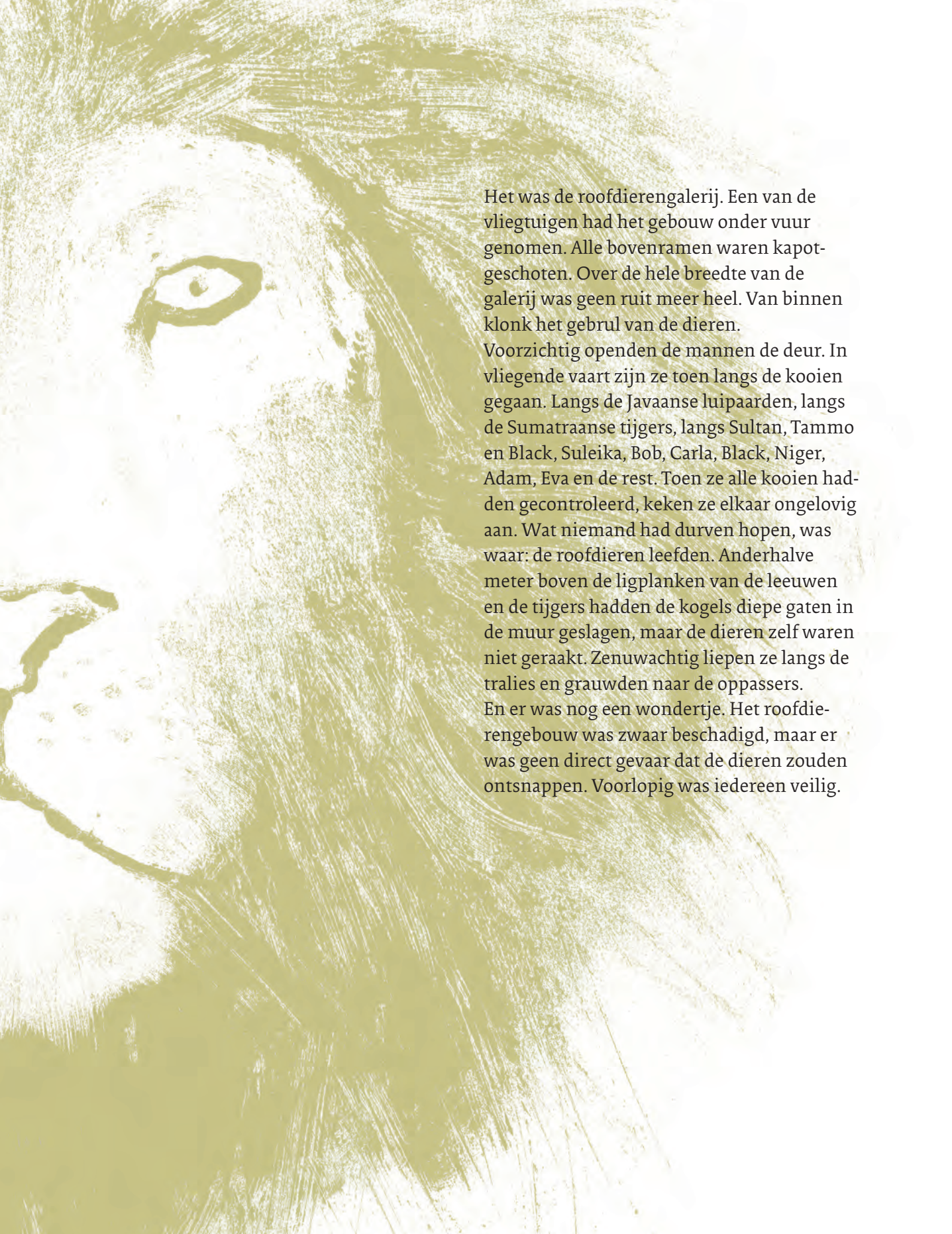
Daarna gebeurde er een tijd niets. Net toen de mannen dachten dat de eerste oorlogsnacht zonder problemen was verlopen, klonk opnieuw het gebrom van vliegtuigmotoren. Dit keer waren het er drie.

'Dekking zoeken?' vroeg een van de oppassers.

De directeur schudde zijn hoofd. 'Of je nu hier of daar beschoten wordt, het is allemaal hetzelfde,' zei hij.

Kort daarna floten de kogels door de dieren-tuin. RÁTÁTÁTÁTÁ klonk het door de vroege ochtend, gevolgd door gerinkel van glas. De drie mannen begonnen te rennen.

Het was de roofdierengalerij. Een van de vliegtuigen had het gebouw onder vuur genomen. Alle bovenramen waren kapotgeschoten. Over de hele breedte van de galerij was geen ruit meer heel. Van binnen klonk het gebrul van de dieren.

Voorzichtig openden de mannen de deur. In vliegende vaart zijn ze toen langs de kooien gegaan. Langs de Javaanse luipaarden, langs de Sumatraanse tijgers, langs Sultan, Tammo en Black, Suleika, Bob, Carla, Black, Niger, Adam, Eva en de rest. Toen ze alle kooien hadden gecontroleerd, keken ze elkaar ongelovig aan. Wat niemand had durven hopen, was waar: de roofdieren leefden. Anderhalve meter boven de ligplanken van de leeuwen en de tijgers hadden de kogels diepe gaten in de muur geslagen, maar de dieren zelf waren niet geraakt. Zenuwachtig liepen ze langs de tralies en grauwden naar de oppassers. En er was nog een wondertje. Het roofdierengebouw was zwaar beschadigd, maar er was geen direct gevaar dat de dieren zouden ontsnappen. Voorlopig was iedereen veilig.

ZATERDAG 11 MEI 1940

Nederlandse troepen aan de ene kant van de Maas, Duitse aan de andere kant. Zo was de situatie aan het eind van de dag op 10 mei, zo was het ook de volgende dag. Rotterdam-Zuid was in Duitse handen maar in Noord en het centrum, waar de dierentuin lag, hielden de Nederlandse militairen stand. Bij de bruggen over de Maas werd geschoten, maar een duidelijke winnaar was er niet. Dus werd er opnieuw met bommen gegooid. Door de Duitsers maar ook door de Nederlanders. De Nederlandse bommen vielen bijna allemaal in de rivier. De Duitse bommen troffen wel doel, maar niet het goede. In plaats van de politiekazerne werd een straat met woonhuizen geraakt. Voor het eerst sinds de Duitsers de stad hadden aangevallen was er een flink aantal burgerslachtoffers. Veertig Rotterdammers kwamen om.

ONDERTUSSEN IN DE DIERENTUIN

In de dierentuin gebeurde die zaterdag niet veel. De dieren werden verzorgd, 's avonds bleven opnieuw twee oppassers achter om wacht te lopen. Ook zaterdagnacht bleef het rustig. Zo werd het zondag 12 mei, eerste pinksterdag.

Pinksteren is een feestdag, maar op zondag 12 mei viel er weinig te vieren. De Duitsers hadden weer een bombardement op Rotterdam gepland. In de dierentuin hadden ze het goed geraden: dit keer waren de stations in de stad aan de beurt. Het Maasstation, station Beurs en station Delftse Poort.

Pinksteren wordt ook wel het feest van de uitstorting van de Heilige Geest genoemd. 49 dagen nadat Jezus was opgestaan uit de dood daalde hij als Heilige Geest uit de hemel neer over zijn achtergebleven vrienden op aarde, zodat die aan iedereen konden vertellen wat ze van hem hadden geleerd.

Toen op eerste pinksterdag om half twaalf de eerste bommen op hun mooie oude stations vielen, keken de Rotterdammers naar de hemel waar Duitse vliegtuigen hun vernietigende lading lieten vallen en zeiden bitter: 'De uitstorting van de Heilige Geest.'

ONDERTUSSEN IN DE DIERENTUIN

Zondag 12 mei begon met een vriendelijk zonnetje. De oppassers waren al vroeg aan het werk gegaan. Ze waren moe, sommigen hadden de afgelopen nachten nauwelijks geslapen, maar het werk ging door.

Rond elf uur namen de oppassers een korte pauze. De chimpansees Vick en Jim die de hele ochtend hun best hadden gedaan de aandacht te trekken, werden uit hun kooi gehaald. 'Oké aanstellers, kom maar naar buiten dan. Kunnen jullie ook van het zonnetje genieten.'

De oppassers aten hun boterhammen. De chimpansees scharrelen rond voor het apenhuis. De zon straalde. Even leek het vrede in de dierentuin.

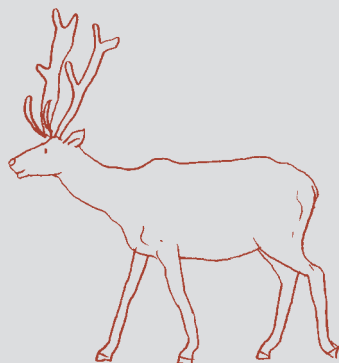
Toen klonk het gebrom van vliegtuigen. De oppassers sprongen overeind. Twee van hen grepen een aap bij een poot en holden naar het apenhuis. Vlug werden de dieren opgeborgen in hun kooi.

Drie Duitse vliegtuigen cirkelden boven de dierentuin. Waren ze op weg naar station Delftse Poort? Tijd om daarover na te denken was er niet. Er klonk een gierend geluid en een klap die de grond deed trillen. Achter het hooigebouw verscheen een stofwolk. Toen weer dat gierende geluid en nog een klap. En nog een. Na drie bommen zagen de oppassers het dak van de winterstal de lucht in gaan. De winterstal waar Kali en een paar Maleise beren waren

opgeborgen. De oppassers begonnen te rennen maar toen klonk er weer een klap. De mannen veranderden van richting en vluchtten het voedselmagazijn in waar ze zich verstopten onder het aanrecht. Bij de vijfde bom beseften ze dat dat nergens op sloeg. Een aanrecht is een slechte schuilplaats als er bommen vallen, zelfs als dat aanrecht van hard graniet is. De oppassers verlieten het voedselmagazijn en renden naar de kelder onder het apenhuis. Buiten bleef het gieren en dreunen. Zonder het tegen elkaar te zeggen wisten de oppassers: deze bommen zijn niet op station Delftse Poort gevallen. Daarvoor trilde de grond te hard. Daarvoor klonken de klappen te dichtbij. Zo dichtbij dat ze nauwelijks de kelder uit durfden toen het na de achttiende dreun stil werd in de dierentuin.

Damhert

Wapiti

Het was een slagveld, nog erger dan de oppassers hadden gevreesd. De meeste bommen waren in het midden van de tuin terechtgekomen, waar nieuwe dieren in tijdelijke hokken wachtten op de verhuizing naar Blijdorp. Van de vredige dierentuin van die ochtend was niets meer over. Dieren brulden, loeiden, schreeuwden en krijsten. In de groene laantjes gaaptten bomkraters. Op sommige plekken was brand uitgebroken. Hekken waren vernield, tralies verbogen. Door de explosies waren bijna alle ruiten uit hun sponningen gedrukt. Dieren liepen los rond in de tuin, sommige gewond, en de zeeleeuwen waren kwijt.

De oppassers wisten niet waar ze moesten beginnen met redden – als er nog iets te redden viel. Eén bom was vlak bij de roofdierengalerij ingeslagen, één in het damhertenverblijf, één in het wolvenperk. Een vierde bom was naast het wapitihok gevallen, precies waar vijf jonge struisvogels uit Parijs waren gestald. Toen de oppassers gingen kijken vonden ze niets meer van ze terug. Geen snavel, geen botje, geen veer. De struisvogels waren verdwenen, weggevaagd door een Duitse bom.

Het klinkt raar, maar oorlog voeren mag niet zomaar. Als het ene land het andere land de oorlog verklaart zijn er regels waar beide landen zich aan moeten houden. Die regels zijn ooit vastgelegd en gelden voor de hele wereld. Een van die regels zegt dat burgers geen doelwit mogen zijn van militaire acties. Dat betekent dat soldaten wel op elkaar mogen schieten, maar niet op mensen die niet meevechten, zoals vrouwen, kinderen en gewonde soldaten. Het betekent ook dat je wel bommen mag gooien op plekken die

met de oorlog te maken hebben, maar niet op burgerdoelen. Dus wel vliegvelden, treinstations en fabrieken waar munitie wordt gemaakt. Maar niet woonwijken, scholen en ziekenhuizen, in elk geval niet expres.

Over dierentuinen staat nergens iets geschreven, maar iedereen snapt dat een dierentuin geen militair doelwit is. Waarschijnlijk hebben de Duitsers hun bommen per ongeluk op de Rotterdamse Diergaarde laten vallen. Waarom zouden ze het expres doen? Ze waren niet in oorlog met beren, leeuwen en kamelen. Een dode aap bracht de Duitsers niet dichterbij de overwinning, een kapot treinstation wel. Daardoor kwamen verse soldaten en nieuwe wapens minder makkelijk de stad in. Daardoor konden ze de vijand verzwakken.

Voor de dieren in de dierentuin maakte het niet uit of de bommen per ongeluk of expres waren gegooid. Zij zaten in hun hokken en konden nergens naartoe toen boven hun hoofd een oorlog losbarstte.

Jackie en Bianka

'Een leeuw ontvlucht!' kopte de krant in 1923, zeventien jaar daarvoor. Gelukkig was het maar een zeeleeuw, stond eronder. Wat was er gebeurd?

De zeeleeuw was uit de dierentuin ontsnapt. Via de Diergaardesingel was hij de Westersingel opgezwommen. Daar trok hij baantjes terwijl hij af en toe een paling opslokte. Oppassers voeren er met bootjes en netten op uit, maar de zeeleeuw liet zich niet vangen. Zo'n singel vol levende vissen was veel spannender dan zijn bassin in de dierentuin.

Daar moest hij maar afwachten wanneer de verzorger hem een vis toewierp. Een dode vis uit een saaie emmer.

De zeeleeuw nam nog maar een duik. Vanaf de oever klonk gejuich. Wel duizend mensen hadden zich verzameld. Ze hingen over de brug, ze verdrongen zich op het gras langs het water. Niemand ging die dag naar school, niemand ging naar z'n werk. Voor de mensen in Rotterdam mocht de zeeleeuwenshow eeuwig duren.

Dat vonden de oppassers en de mannen van de gemeente niet. De show had lang genoeg geduurd. Het werd tijd dat de zeeleeuw werd ingerekend. Daarvoor hadden ze een plan bedacht. Een slim plan, vonden ze zelf, maar de zeeleeuw was slimmer. Die was zijn achter-

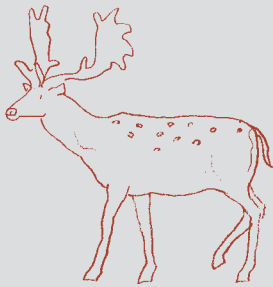
volgers steeds te snel af. Pas na elf uur lukte het de oppassers de zeeleeuw te vangen. Onder het kroos werd hij op een wagen geladen en teruggebracht naar de dierentuin.

Zeventien jaar later zwommen er opnieuw zeeleeuwen in de singel, maar dit keer stonden er geen juichende mensen langs de kant. Het was zondag 12 mei 1940 en die ochtend waren er bommen gevallen op de dierentuin. Eén bom kwam terecht aan de rand van een vijver waar een zwarte zwaan zat te broeden. Er klonk een dreun en waar net de zwaan nog op haar nest zat, gaapte nu een gat. De inslag was niet ver van de zeeleeuwenrots. Door de kracht van de explosie werden Jackie en Bianka uit hun bassin getild. Het ene moment lagen ze nog in het water, het volgende moment vlogen ze door de lucht. Met een plof landden ze op het pad naast het bassin. Ze zullen wel even verbaasd om zich heen hebben gekeken, die twee. Maar niemand lette op ze en op hun flappers zijn ze er toen vandoor gegaan.

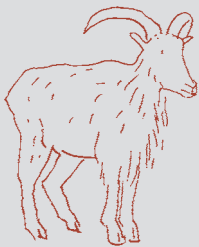
Pas toen de bommenregen voorbij was ontdekten de oppassers dat de zeeleeuwen weg waren. Voor ze zich zorgen konden maken kwam er bericht: Jackie en Bianka waren gesignaleerd. Net als hun voorganger zeventien jaar eerder waren ze via de Diergaardesingel naar de Westersingel gezwommen. En net als toen trokken de oppassers eropuit om ze terug te halen. Met een emmer vis sprongen ze op de fiets.

Ook Jackie en Bianka lieten zich niet zomaar vangen. Oké, ze wilden wel even achter de oppasser aan zwemmen die op zijn fiets met visemmer langs de singels terug racete naar de dierentuin. En daar wilden ze ook best even hun kapotte hok in hoppen om die emmer leeg te eten. Maar zodra de oppasser zich omdraaide gingen ze er weer vandoor. Terug naar de singel vol levende vis, terug naar het zeeleeuwenparadijs.

Pas drie dagen later was er tijd om het zeeleeuwenbassin te repareren. Toen lukte het de oppassers eindelijk Jackie en Bianka op te sluiten in hun hok.

Damhert

Manenschaap

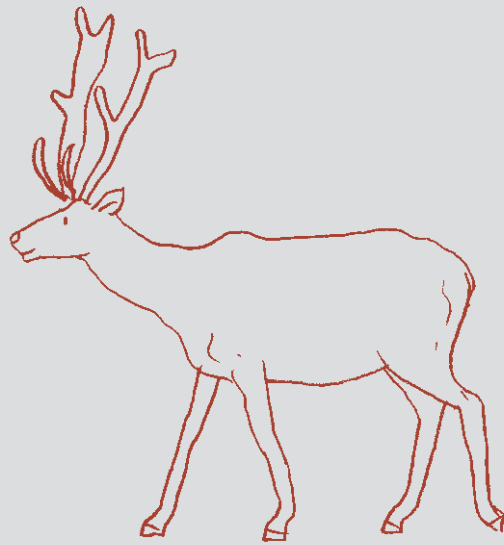
Alpaca

DE ROTTERDAMSE DIERGAARDE was een oude dierentuin. Er waren goede tijden geweest en minder goede. Drukke dagen en dagen dat de mensen wegbleven. Ups en downs. Maar geen down was zo diep als die dag dat er achttien bommen op de dierentuin vielen.

Op zondag 12 mei stierven vijf struisvogels, vier damherten, vier manenschapen, vier lama's, vier alpaca's, een wapitihert, twee kamelen en een verzameling zeldzame Oost-Kaukasische toers. Andere dieren waren er zo slecht aan toe dat ze moesten worden afgemaakt. Tijd om de dode dieren te begraven was er niet. De oppassers hadden hun handen vol aan de levende. De kamelen werden in een bomkrater gegooid en veel andere dieren belandden op hopen tussen de kapotte hokken. Met sloophout begonnen de oppassers de dierenverblijven te repareren. Wie geen hokken herstelde ging achter de losgebroken beesten aan. In het apenhuis waren ruiten en gaas stukgeslagen door de kracht van de explosies. De chimpansee Josephine was ontsnapt, maar ze was niet ver weg. Oppassers zagen haar zitten op het dak van het apenhuis. Niet alle dieren waren zo makkelijk te vinden. Nog dagen waren de oppassers bezig ze te vangen.

Die avond kregen de militairen die in de buurt van de dierentuin wachtlieden er een instructie bij. Voor ze hun geweer hieven vroegen ze nu eerst: 'Ben je een aap, een hert of een mens?' Zo hoopten de oppassers dat loslopende beesten niet per ongeluk werden doodgeschoten.

Toch was dat niet hun grootste zorg. Het dak van de roefdierengalerij was ingestort. Het gebrul van de leeuwen was tot ver buiten de dierentuin te horen.

Wapiti

Sultan en de anderen

Toen de bommen op de dierentuin vielen was de directeur thuis in zijn huis aan de Westerkade. Maar toen hij hoorde wat er gebeurd was, haastte hij zich naar de dierentuin. Hij zag de kapotte hokken en de dode dieren. Hij zag een hert dat over het pad sprong en in de bosjes verdween. Hij zag de zwaar beschadigde roofdierengalerij. Het was een wonder dat de roofdieren nog leefden, had een van de oppassers gezegd. Ze hadden het plafond op hun kop gekregen. Tussen de brokstukken liepen ze nerveus rond. Die oppasser zei ook: 'Alle roofdieren zijn binnen, maar de

schade is veel groter dan na die beschieting in de eerste oorlogsnacht. We weten niet of de dieren nog veilig zijn.'

Wat de oppasser eigenlijk bedoelde was: we weten niet of de mensen nog veilig zijn. Als de roofdieren konden ontsnappen, waren ook de mensen in gevaar. Niet alleen de oppassers en de Nederlandse militairen in de dierentuin, maar alle mensen in de stad. Dat zei de oppasser allemaal niet. Het was ook niet nodig, de directeur had het zo ook wel begrepen. En hij begreep nog iets: hij moest een beslissing nemen. De moeilijkste beslissing uit zijn carrière als dierentuin-directeur.

Hoe groot was het risico dat er opnieuw bommen op de dierentuin zouden vallen en de roofdieren zouden ontsnappen? En mocht

hij dat risico nemen? Die vragen stelde de directeur aan de commandant van de Nederlandse militairen die naar de dierentuin was geroepen. Te groot, zei de commandant.

En: Nee, uitgesloten.

De directeur knikte. Eigenlijk had hij die antwoorden ook wel geweten.

Het Nederlandse leger stond onder zware druk, zei de commandant nog. Hij mocht zijn mannen niet ook nog eens blootstellen aan het gevaar van een aanvallende tijger of leeuw. Het klonk als een verontschuldiging. Alsof het hem ook speet dat al die schitterende dieren moesten worden afgemaakt. Want dat was wat de commandant zei: de roofdieren moesten dood, zodat ze nooit zouden kunnen ontsnappen.

Sorry, zei de commandant.

De directeur zei niets. Alles wat er te zeggen viel was gezegd.

Negen tijgers, vier panthers, zeven leeuwen en leeuwinnen, drie jaguars, een poema, twee kraagberen en de bruine beren Hans en Grietje werden door Nederlandse militairen afgeschoten. De oppassers stonden er zwijgend bij. Het enige wat ze konden doen was toezien dat de dieren snel en pijnloos werden afgemaakt. Daarna sleepten ze de dode lichamen naar de achtergalerij. Ook voor de roofdieren was geen tijd voor een begrafenis. Er was maar één ding dat niet alleen maar waardeloos was die eerste pinksterdag in de dierentuin: een paar dieren mochten blijven leven. Vier jonge leeuwen, een tijgerin met twee welpen, een goudkat, een beermarter en vier prairiewolven ontsprongen de dans omdat ze het geluk hadden tijdelijk ergens anders te zijn ondergebracht, of omdat ze nog te klein waren om gevaarlijk te zijn. 'Die leeuw ook?' vroeg een militair, en wees met de loop van zijn geweer op Tammo. 'Nee,' zei de directeur. 'Die leeuw is tam, die mag blijven leven.'

MAANDAG 13 MEI 1940

De Duitsers wilden de Maas over. Naar het noorden moesten ze. Naar het centrum van Rotterdam en dan verder. Ze kwamen alleen niet voorbij de Nederlandse militairen aan de overkant van het water. Die verdedigden de noordelijke Maasoever met hun leven. Een paar Duitsers was het gelukt de Willemsbrug over te steken en daar een pand te bezetten. Maar verder bleef de situatie: Duitse militairen aan de ene kant van de Maas, Nederlandse aan de andere kant. De strijd was nog altijd onbeslist.

Toch maakten de Nederlanders zich zorgen. Ze hadden gehoord dat er vanuit het zuiden Duitse pantserwagens onderweg waren. Pantserwagens en tanks. Als die de stad bereikten was Rotterdam verloren. Dan zouden de zware legervoertuigen de brug oversteken en de rest van de stad innemen. Dan had Duitsland gewonnen. Er was maar één manier om de Duitsers tegen te houden: de bruggen over de Maas moesten worden opgeblazen.

Dat is wat de Nederlanders op die tweede pinksterdag probeerden. Maar het mislukte.

ONDERTUSSEN IN DE DIERENTUIN

In de diertuin was het een rustige dag. Na drie dagen oorlog begonnen de oppassers te wennen aan het geluid van geweerschoten en het gedreun van inslaande bommen. De dieren niet, die begrepen niets van oorlog. Uit de olifantenstal klonk zenuwachtig getetter. En vloog er een vliegtuig over, dan kropen de mensapen in een hoek van hun hok en trokken een zak over hun kop.

DINSDAG 14 MEI 1940

Om twee minuten voor half twee stopte de klok op station Delftse Poort met tikken. En niet alleen de stationsklok. Alle elektrische klokken in openbare ruimtes in het centrum van de stad hielden ermee op. Een minuut eerder waren er opnieuw bommen op Rotterdam gevallen. De stroom viel uit, de lichten doofden, de telefoons stopten, de tijd stond stil. Alleen de bommenwerpers, die vlogen door.

Dinsdag 14 mei begon opnieuw als een mooie dag. Er stond weinig wind, de zon scheen, vogels floten. Toch kon de lente de Rotterdammers niet opvrolijken. De vorige dag waren de koningin en de regering op een boot naar Engeland gevlucht. Nog maar een paar dagen daarvoor, toen de Duitsers de stad binnenvielen, had de koningin via de radio beloofd haar plicht te zullen doen. De mensen moesten de moed niet opgeven, had ze gezegd.

Nu was de koningin ervandoor en de moed zakte de Rotterdammers in de schoenen. Ze voelden zich in de steek gelaten. De vlucht naar Engeland kon maar één ding betekenen: Nederland stond er slecht voor. Zo slecht dat de koningin en de regering niet meer geloofden in een overwinning.

Gek genoeg hing er die ochtend een vreemd soort rust in de stad. Hevig gevochten, zoals de dagen daarvoor, werd er niet meer. Van Duitse tanks en pantserwagens was geen spoor te bekennen. Om tien uur vlogen er nog een paar bommenwerpers over, daarna werd het stil. Voorzichtig gingen de mensen weer aan het werk. De melkboer reed zijn ronde, de winkels openden na twee vrije pinksterdagen voor het eerst weer hun deuren.

Dat er op datzelfde moment door de Duitse opperbevelhebber en de Rotterdamse commandant werd onderhandeld over de overgave van de stad, daarvan hadden de mensen geen idee. Ze wisten niets van Hitlers haast om door te stoten naar Frankrijk en zijn plannen om Nederland nog diezelfde dag op de knieën te dwingen. Ze realiseerden zich niet dat een onzichtbare klok de minuten wegtikte totdat Duitse bommenwerpers koers zouden zetten richting hun stad. De Rotterdammers dachten dat het ergste achter de rug was. Maar het ergste moest nog komen.

Het bombardement dat de Duitsers op die veertiende mei voor Rotterdam in petto hadden was anders dan de bommen die ze de voorgaande dagen op de stad hadden geworpen. De strijd duurde

de Duitsers te lang. Nederland was voor hen maar een tussenstop, Frankrijk was de echte vijand die moest worden overwonnen. Alleen dreigde Nederland nu hulp te krijgen van Engeland, die andere grote vijand. En vechten tegen Frankrijk en Engeland tegelijk, dat zagen de Duitsers niet zitten. Daarom moest de strijd in Nederland snel worden beslist. De Duitsers wilden laten zien dat ze nergens voor terugschrokken. Niet voor het doden van militairen, niet voor het doden van burgers, niet voor het verwoesten van een stad. De oorlogsregels laptten ze aan hun laars. Ook al werd er in Rotterdam nog onderhandeld over de overgave van de stad, in Duitsland stonden de plannen al vast. Er zouden niet alleen militaire doelen worden gebombardeerd, maar het hele stadscentrum. Met het bombardement van 14 mei moest Nederland in één keer tot overgave worden gedwongen. Zo niet, dan was Utrecht aan de beurt. En daarna Haarlem, Den Haag en Amsterdam.

Die dag stegen rond twaalf uur van Duitse vliegvelden negentig bommenwerpers op. Aan boord: 97.000 kilo bommen. Van oost naar west vlogen ze over Rotterdam. Een groot deel van hun lading lieten ze tussen 13.27 uur en 13.40 uur los boven het centrum en de haven van de stad.

Zo werden

25000 huizen

675 pakhuizen

2400 winkels

1437 kantoren

517 cafés en restaurants

4 stations

4 ziekenhuizen

26 hotels

2 theaters

12 bioscopen

21 kerken

69 scholen

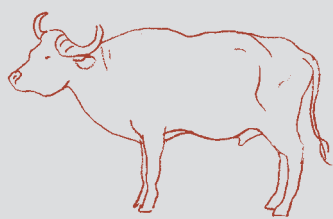
2 musea

Op een plattegrond van Rotterdam kun je met een stift een lijn trekken rond het gebied dat door het bombardement werd verwoest. Die lijn wordt de brandgrens genoemd. Sinds 2010 kun je hem ook zien in de stad. Met 128 lampen tussen de straattegels worden de twaalf kilometer van de brandgrens aangegeven. 's Avonds gaan de lichtjes aan.

verwoest. Bruggen stortten in, straten hielden halverwege op te bestaan, kantoren en fabrieken zakten als kaartenhuizen in elkaar. Ook de gevangenis kreeg een voltreffer. Cipers zetten de celdeuren open zodat de gevangenen zich in veiligheid konden brengen. Veel bleven in de buurt om te helpen met mensen redden en het opruimen van de ravage.

Want een ravage was het. In dertien minuten was de Rotterdamse binnenstad veranderd in vijf miljoen kubieke meter puin, gruis en stof. Dat zijn tweeduizend wedstrijdzwembaden tot de rand gevuld. Hier en daar stond nog een muur overeind of een gevel van een huis. Maar verder was het stadscentrum een kale vlakte. Alleen de toren van de Laurenskerk was nog heel en stak als een beschuldigende wijsvinger uit de puinhopen omhoog.

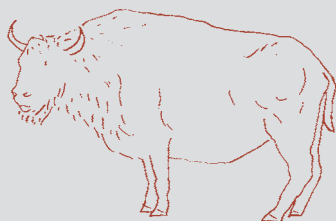
Met het bombardement bereikten de Duitsers hun doel. Om 16.50 uur ontvingen de Nederlandse troepen het bericht dat ze hun wapens moesten neerleggen. En om 19.15 uur klonk op radio's in alle huiskamers een kort bericht: Nederland had zich overgegeven.

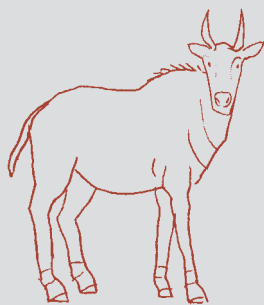
Banteng

Anoa

Bizon

Nijlgau

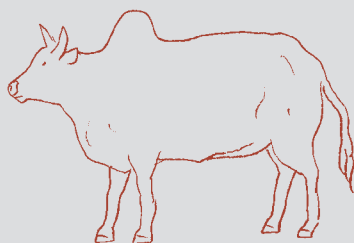
ONDERTUSSEN IN DE DIERENTUIN

Die dinsdagmiddag vielen de bommen buiten de diertuin. De dieren hadden geluk, eventjes. De volgende ramp diende zich alweer aan: brand. Door het bombardement waren overal in de stad felle branden ontstaan. Blussen, dachten de Rotterdammers, maar de bommen hadden de waterleiding vernield. Niets deed het meer. Het water moest uit sloten en singels worden gepompt. Dat was een lastig karwei, helemaal omdat veel brandweerslangen door de vlammen waren verwoest.

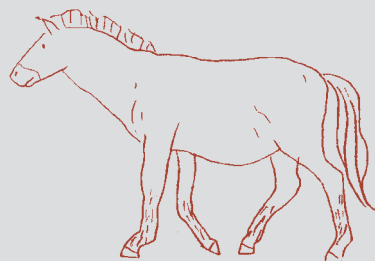
Vuur heeft zuurstof nodig. De brandende stad bracht de lucht in beweging. Het vriendelijke windje van die ochtend wakkerde aan tot een vuurstorm. Wolken van vonken rolden door de straten. Mensen vluchtten hun huizen uit. Ze renden door de brandende stad met alles wat ze maar uit hun huis hadden kunnen redden. Een stoel, een kled, een vogelkooi. Op zoek naar een veilige plek houden sommigen de diertuin in. Daar gooiden ze hun spullen op een hoop. Anderen maakten juist van de chaos gebruik om dingen te stelen. Wat niet vastzat werd door vlugge vingers weggegraaid, zelfs de papegaaien op hun schommeltjes.

Niemand hield de dieven tegen. Een eind verderop stond een ziekenhuis in brand. Hoeveel de medewerkers van de diertuin ook van de dieren hielden, mensen gingen voor. Dus sprongen de oppassers op hun fiets om de zieken uit het brandende ziekenhuis te redden.

Ondertussen vrat het vuur om zich heen. Tegen de avond was de binnenstad één vlammenzee. 's Nachts bereikte de brand ook de diertuin. Vanaf de hoek van de Kruiskade en de Diergaardesingel sloeg de vonkenregen over naar het runderengebouw. Het dak vatte vlam. Oppassers openden de staldeuren en joegen de dieren naar buiten. Een stel herten, zes zebra's, vijf bantengs, drie anoa's, twee bizons, een nijlgau, een zeboe, een giraf en Jan het przewalskipaard liepen los door de tuin. De volgende dag werden ze teruggevonden op de raarste plaatsen.

Zeboe

Przewalskipaard

Een hert sprong rond tussen het puin op de Coolsingel.

Andere waren de dierentuin doorgestoken naar de plantenserre. Door de luchtdruk waren de ruiten kapot gesprongen. De herten konden zo naar binnen en aten de zeldzame planten op.

De bizons stonden met verschroeide ruggen tussen brandende treinwagons op het perron van station Delftse Poort.

De zebra's graasden op het gras langs de Diergaardesingel.

De giraf liep los door de dierentuin.

De bantengs ook. Hun hok was kapot, dus lieten de oppassers ze maar lopen.

De anoa's waren weggezakt in de modder van de Diergaardesingel. Met touwen werden ze er weer uitgetrokken.

Jan het przewalskipaard zou daarna nog lang leven. In 1941 verhuisde hij naar Duitsland. Daar stierf hij in 1953 op 31-jarige leeftijd in een dierentuin in Hamburg. Zelfs in gevangenschap is dat voor een przewalskipaard heel erg oud.

Jan het przewalskipaard was in een sloot beland. Ook hij werd gered.

Maar de nijlgau was teruggelopen z'n stal in. Hij overleefde de brand niet. En een paar herten waren zo zwaar gewond dat ze moesten worden afgemaakt.